Lenaert van Boischot
Schout en kastelein te Oosterhout

door

P. PLACIDUS O. M. CAP.

Lenaert van Boischot uit één der voornaamste Brabantse families gesproten. oefende tijdens een zeer kritieke periode in de geschiedenis der Nederlanden. te Oosterhout het schoutambt uit en het kasteleinschap op Huize te Strijen daar ter plaatse. Hij is één der vele personen, die in de godsdienstige en staatkundige omwenteling van de zestiende en zeventiende eeuw in de Nederlanden, beslist openlijk partij kozen; en daardoor werd hij een markante figuur voor zijn tijd en voor het nageslacht. De grote indruk die zijn heldhaftige dood indertijd op zijn omgeving maakte, werd spoedig verdrongen door de grote gebeurtenissen van de tachtigjarige oorlog die elkaar snel opvolgden. We hebben hetzelfde ervaren in de bezettingstijd, en ervaren het nog in de jaren ná de tweede wereldoorlog. Twintig jaren geleden, leefde de herinnering aan Lenaert van Boischot nog eens op. Steunend op het verhaal van Petrus van Opmeer, vervaardigde Br. Gummarus een toneelspel, getiteld: De Schout van Oosterhout; de opvoering daarvan trok dagenlang grote belangstelling van de ingezetenen van Oosterhout en ook van elders [1]).

De ambtstijd van Van Boischot was slechts van korten duur. Toch lijkt het ons wel belangrijk zijn optreden te Oosterhout in het licht der geschiedenis te plaatsen van zijn tijd, nl. hoe de reformatie met zijn godsdienstige en staatkundige revolutie te Oosterhout vaste voet kreeg en werd bestreden. Het is echter niets anders dan een episode in het grote gebeuren van die tijd, die zich afspeelde te Oosterhout in de nabijheid van Breda, een zeer belangrijk centrum van de nieuwe godsdienstige en staatkundige stromingen van die tijd.

I

De familie van Van Boischot

In 1308 huwde de heer van Asten met Margaretha van Boischot. Matthijs van Stakenburg was gehuwd met Margaretha van Boischot. Deze kreeg van haar oom Matthijs van Boischot het leen Boischot dat gelegen was onder Hilverenberg (Hilvarenbeek). Ligt dus de oorsprong van dit geslacht onder het gebied van Hilvarenbeek? [2]) Deze familie beweerde zelfs van de graven van Peelland af te stammen. Frans Van Boischot, zoon van Ferdinand Van Boischot kanselier in de Raad van Brabant te Brussel, verdedigde voor deze Raad, dat hij wettig, in directe en mannelijke lijn van vader en zoon, afstamde van Gerlach De Roovere ridder en heer van Stakenburg. En op vier April 1664 verklaarde Philips IV koning van Spanje de afstamming wettig van de familie Van Boischot, van de familie De Roovere, dus van de graven van Peelland [3]). Ook de drie molenijzers in het wapen der Van Boischot's, zouden op een afstamming van de graven van Peelland wijzen. Toch wordt deze afstamming door deskundigen betwijfeld.

Van Doerne

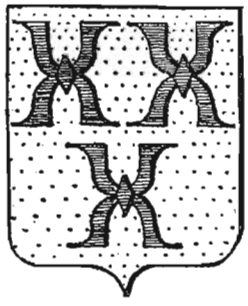

Van Boischot

Zeker was de familie Van Boischot reeds in het begin der 16e eeuw in Oosterhout gevestigd. Hier werd de familie ook Boeschots of Van Boeschoten genoemd. In de registers der vest-

brieven van Oosterhout werd de naam verschillend geschreven: Boisschot, Boischot of Boiscot, met of zonder Van. In een zekere genealogie wordt Gijsbrecht Van Boischot als schout van Oosterhout genoemd; hij was gehuwd met Machteld Back. Hier stammen twee zonen van af: Jan en Jan Baptist.

Jan was gehuwd met Catherina Van Doerne (Doirne), en Jan Baptist met Beelke of Elisabeth, haar zuster. Op het einde der 12e eeuw komen uit dit geslacht de eerste heren der heerlijkheid Deurne voor; en onder de naam dezer heerlijkheid is deze familie bekend gebleven. De Van Doerne's behoorden later tot de voorname Bossche families. Blijkbaar was Daniël Van Doirne, die in 1570 pastoor was te Oosterhout, aan deze beide vrouwen verwant. De ouders van Catherina en Elisabeth waren: Adriaen Van Doerne en Elisabeth Van Loock uit Boxtel.

Verder worden in voorm. genealogie Jan en Jan Baptist als schout van Oosterhout vermeld. Wat Jan Baptist betreft, is dat zeer waarschijnlijk foutief. Deze was reeds in 1534 secretaris der vrijheid Oosterhout, en werd als zodanig later niet anders vermeld. Hoelang is hij in deze functie werkzaam geweest? Zeker was in 1564 mr. Niclaes Keyen secretaris der vrijheid Oosterhout; deze trad tevens op als notaris „geadmitteert bij de Rade van Brabant te Brussel" [4]). Minstens twijfelachtig is ook dat Jan van Boischot schout was te Oosterhout; immers van 1548—1570 bekleedde jhr. Jan Maschereel het schoutambt en het kasteleinschap te Oosterhout. Ook was omstreeks 1558 Jannen Boischot rentmeester der goederen van de heren van Chantrain te Oosterhout. Was dit Jan of Jan Baptist; dit is niet duidelijk [5]). Onzeker lijkt ons ook de genealogie der familie Van Boischot die door Colonia werd gegeven; temeer ook om de onjuiste weergave der historische feiten [6]). Jan Baptist stierf op 13 Mei 1566. Een grafzerk bij de preekstoel in de St. Janskerk te Oosterhout vermeldt dat „Jan van Boyschot secretaris tot Oosterhout" daar begraven ligt [7]). Uit het huwelijk van Jan Baptist van Boischot en Elisabeth van Doerne hebben we behalve Jan Baptist en Lenaert, geen andere kinderen kunnen ontdekken.

Hun zoon Jan Baptist werd omstreeks 1515 te Oosterhout geboren; hij werd doctor in de beide rechten. Hij huwde met Catherina van den Troncke, een dochter van Michiel, een koopman in zijden lakenen te Antwerpen; haar moeder was Elisabeth Ouderhagen uit Brussel [8]). In 1566 was Jan Baptist pensionaris der stad Brussel. In deze qualiteit moest hij de houding der stad Brussel, die in Januari 1566 met de andere hoofdsteden van Brabant het compromis der Edelen had gesteund, in Maart van datzelfde jaar bij de landvoogdes Margaretha verdedigen. Jan Baptist van Boischot stond dus eerst mede aan de zijde der nationale oppositie tegen de Spaanse regering te Brussel; later gaf hij echter zijn steun aan de politiek van Margaretha van Parma en aan de opvolgende Spaanse landvoogden in de Nederlanden. Hij behoorde wellicht tot die personen die ná de Beeldenstorm de oppositie tegen Spanje verlieten; deze oppositie kreeg immers onder de invloed van het calvinisme, anabaptisme en de sociale misstanden, hoe langer hoe meer een revolutionnair karakter. Door de invloed van raadsheer Viglius, die in Van Boischot een steun zag voor de Spaanse regering, werd hij in 1569 door Alva benoemd tot advocaat fiscaal in de Raad van Brabant te Brussel. Zijn benoeming tot lid van de Raad van Beroerten is niet bekrachtigd. Jan Baptist van Boischot had dus stelling genomen tegenover de anti-Spaanse oppositie in de Nederlanden [9]).

Lenaert van Boischot zijn broeder, werd omstreeks 1532 te Oosterhout geboren. Ofschoon niet blijkt dat hij zich de wetenschappelijke ontwikkeling had eigen gemaakt zoals zijn broeder Jan Baptist, nam hij te Oosterhout op belangrijke wijze een actief aandeel in het openbare leven. Zijn vader was daar secretaris, familieleden waren als geestelijken verbonden geweest en nog verbonden aan de St. Janskerk te Oosterhout. De omstandigheden waren voor hem dus gunstig. Hij huwde met Mariken Quirijnen of Carijnendochter, van Dordrecht bijgenaamd. Ze was een dochter van Willem Quirijnen en van Marie Jan Jansendochter. Mariken had nog twee zusters: Jenneken en Digne, en was op 12 Oct. 1561 nog minderjarig; de minderjarige leeftijd reikte toen tot 25 jaren [10]). Wellicht zal Mariken, gezien de ouderdom van haar oudste kind,

in 1561 of het jaar daarna, getrouwd zijn met Lenaert van Boischot. In 1562 trad Lenaert van Boischot op als rentmeester der goederen van „mijnheeren van Chantrain" te Oosterhout. Had hij van zijn vader dit ambt overgenomen? Hij beheerde de goederen der St. Jansorde of Maltezerorde te Oosterhout, die behoorden tot de kommanderij Ter Brake te Alphen. Deze kommanderij maakte een onderdeel uit van de balije van Chantrain bij Geldenaken (Jodoigne) in Waals Brabant. De balije van Chantrain was één der hoofdafdelingen waarin de St. Jans- of Maltezerorde verdeeld was [11]). De kommandeur van Ter Brake had te Oosterhout het patronaatsrecht der St. Janskerk; hij stelde de pastoor van Oosterhout aan. De aartsdiaken van Kempenland die optrad namens de bisschop van Luik, bevestigde dan deze keuze. Ook had de kommanderij van Ter Brake te Oosterhout eigen schepenen; in 1562 traden Henrick Peeterss en Henrick Jannen van Buyssel als schepenen der heren van St. Jan te Oosterhout op. Mogelijk maakten ze deel uit van een schepenbank Ter Brake te Alphen, zoals de abdij van Thorn voor de bewoners harer goederen in West Brabant een schepenbank had op het Oude Hof te Gilze. Deze schepenen waren dan gekozen uit de bewoners van de goederen der kommanderij, in verschillende plaatsen van Brabant. Op 21 Juli 1570 verklaarde Lenaert van Boischot voor de schepenbank van Breda, dat hij onder bepaalde voorwaarden voor de tijd van zes jaren alle inkomsten van de goederen der St. Janskapel te Breda gepacht had; deze goederen behoorden ook tot de kommanderij van Ter Brake. Van Boischot moest ook voor de jaarlijkse reparatie der kapel zorg dragen. Rector der St. Janskapel was in 1570 Joachim Brouwaert [12]).

Ook voor andere personen trad Lenaert van Boischot te Oosterhout als zaakwaarnemer op. In 1564 liet hij o.a. in opdracht van Catherina Boudewijn Gijselsdochter, die gehuwd was met jhr. Otto van Boetselaer heer van Asperen, voor de schepenbank van Oosterhout een stuk beemd gelegen aan de Craenschotsche dijk, op Willemen Cornelis van de Corput overvesten [31]). De Ghijsels behoorden tot de voorname families van Oosterhout; in 1500 was

Jannen Ghijsels hier rentmeester voor de heer van Nassau. Deze familie woonde te Oosterhout in de Ridderstraat „op huysinghe van Limborch (nu gemeentehuis) met een gracht omgeven, met nederhof, huysinghe, stallinge schure" enz.; dit huis werd in 1565 verkocht aan jhr Jacob van Alckemade. Deze was gehuwd met Margaretha dochter van wijlen jhr Dyrx Back. Jacob van Alckemade stierf in 1568 [14]). Van 1569—1570 maakte Lenaert van Boischot deel uit van de schepenbank te Oosterhout [15]).

II

De nieuwe leringen te Oosterhout.

In de tweede helft der zestiende eeuw, had zowel het calvinisme als de wederdoperij (anabaptisme) in de vrijheid van Oosterhout wortel geschoten. Het gevaar voor het oude katholieke geloof te Oosterhout kwam uit het Zuiden. Oosterhout was gelegen in het Land van Breda; en hier oefende prins Willem van Oranje de heerlijke rechten uit. Deze was een felle tegenstander van de godsdienstige en staatkundige politiek van koning Philips II, die de ketterij in de Nederlanden met alle middelen wilde vernietigen. Daarnaast wilde de koning met terzijdestelling der privilegies van steden en gewesten, in de Nederlanden de absolute monarchie vestigen. De Prins van Oranje wierp zich hiertegen op als leider der nationale oppositie; tevens wilde hij aan de nieuwe leringen van calvinisme, lutheranisme en wederdoperij, naast de katholieke leer de vrijheid laten. Ieder moest volgens zijn godsdienstige overtuiging kunnen leven. Nog op 24 Januari 1566 nam de Prins van Oranje in een brief die gericht was aan Margaretha van Parma, die voor koning Philips landvoogdes was in de Nederlanden, krachtig stelling tegen de Spaanse godsdienstpolitiek. Hij kwam in deze brief op voor godsdienstvrijheid, voor opheffing der plakkaten tegen de ketterij in de Nederlanden; en hij weigerde hier steun te verlenen aan de geloofsinquisiteurs [16]). Deze politiek

van godsdienstige verdraagzaamheid paste de Prins van Oranje toe niet alleen in Holland, Zeeland en Utrecht waar hij stadhouder was van de koning van Spanje, maar vooral in de gebieden waar hij de heerlijke rechten uitoefende; o.a. behoorden hiertoe Stad en Land van Breda, Eindhoven, Klundert (of Niervaart). Sinds de Prins van Oranje de leiding had genomen van de oppositie van de hoge landsadel, werd de stad Breda een centrum van politiek verzet tegen de Spaanse regering te Brussel. Vooral nà 1560 had te Breda het lutheranisme, het calvinisme en de wederdoperij wortel geschoten. De aanhangers der nieuwe leringen te Oosterhout, stonden met Breda in kontakt, ook o.a. met Eindhoven en Klundert. Van kontakt van aanhangers der ketterij te Oosterhout met plaatsen in Noord Nederland, is uit de rapporten van de Raad van Beroerten niet gebleken [17]).

Daniel van Doerne (Doirne) was in deze gevaarlijke en onrustige tijd voor het katholieke geloof, pastoor der kerk van St. Jan Baptist te Oosterhout. Hij was „presbyter religieux van de ordre van sinte Jans te Jerusalem". Hij behoorde dus tot de St. Jans- of Maltezerorde, die een half kloosterlijk, half militair karakter had. Hij maakte deel uit van de kommanderij Ter Brake; door de kommandeur daarvan was hij benoemd. In tegenstelling met verscheidenen van zijn voorgangers, nam Van Doerne zelf het pastoraat waar; dit kwam de zielzorg in deze gevaarlijke en onrustige tijden zeker ten goede. Daniel van Doerne was omstreeks 1535 te 's-Hertogenbosch geboren, uit èèn der voornaamste families dezer stad. In 1557 promoveerde hij aan de Leuvense universiteit tot meester in de vrije kunsten. Omstreeks 1565 werd hij pastoor te Oosterhout. Volgens getuigenis van tijdgenoten, was hij „van goede katholieke gelove ende een man van eere"; hij was een geleerd en welsprekend man. Als vicepastoor of onderpastoor had hij Cornelis van Hedel [18]). Daarbij waren nog verscheidene kapelaans of rectoren als beneficianten aan de St. Janskerk te Oosterhout verbonden.

Vertegenwoordiger van de Prins van Oranje te Oosterhout was jhr. Jan Maschereel, als schout van de vrijheid Oosterhout en

als kastelein van Huize te Strijen daar ter plaatse. De Maschereel's waren een voorname Limburgse familie. Ze noemden zich heren van Wijnandsrode of Herwijnantsrode, waar hun voorvaderlijk erfgoed was gelegen. Zeker vanaf het einde der 15e eeuw, bekleedden ze in dienst van de graven van Nassau belangrijke functies in Stad en Land van Breda, zowel op kerkelijk als op wereldlijk gebied. In 1483—1500 was Jan Maschereel Drossaard van Stad en Land van Breda, en in 1514—1524 was het Wijnand Maschereel, die tevoren schout was te Oosterhout. Balthasar Maschereel was in 1556—1559 deken van het kollegiaal kapittel te Breda. Jhr. Jan Maschereel zoon van jhr. Wijnand Maschereel, werd in 1548 schout en kastelein te Oosterhout; tevoren was hij hofmeester van de Prins van Oranje en schout te Etten geweest. Door Van Hedel, de vicepastoor van Oosterhout, werd hij „een goet duechdelick en catholik poersoen" genoemd. Hij was gehuwd met Sara van Malsen, die verdacht was van ketterij. Ze woonden te Oosterhout op de Blauwe Kamer (nu Katharinadal). Peeter Cornelis Joossz. was de stadhouder van de schout en Michiel Peeter Boele was zijn vorster of gerechtsbode; Rentmeester van de Prins van Oranje te Oosterhout was sinds 1562 Jan van den Berghe [19]).

In de zomer van het jaar 1566 brak in de Nederlanden de Beeldenstorm los; te Breda begon de Beeldenstorm 22 Augustus en duurde twee dagen en twee nachten. Tot nog toe is niet gebleken dat ook te Oosterhout zou gebeeldstormd zijn. Wellicht hebben kerkelijke en wereldlijke autoriteiten deze ramp hier kunnen afwenden. Koning Philips II zond in 1567 Alva naar de Nederlanden; hij moest degenen die schuldig waren aan de Beeldenstorm straffen, de katholieke godsdienst herstellen. Daarnaast zou hij met terzijdestelling der privilegies van steden en gewesten, een sterk centraal bestuur in de Nederlanden vestigen. Het bewind van Alva ontaardde in een tyrannie, dat de onafhankelijke volksaard der Nederlanders op de duur niet verdroeg. Te Brussel werd een Raad van Beroerten ingesteld, een buitengewone rechtbank waarin Alva tenslotte alleen vonnis velde. Voor onderzoek werden

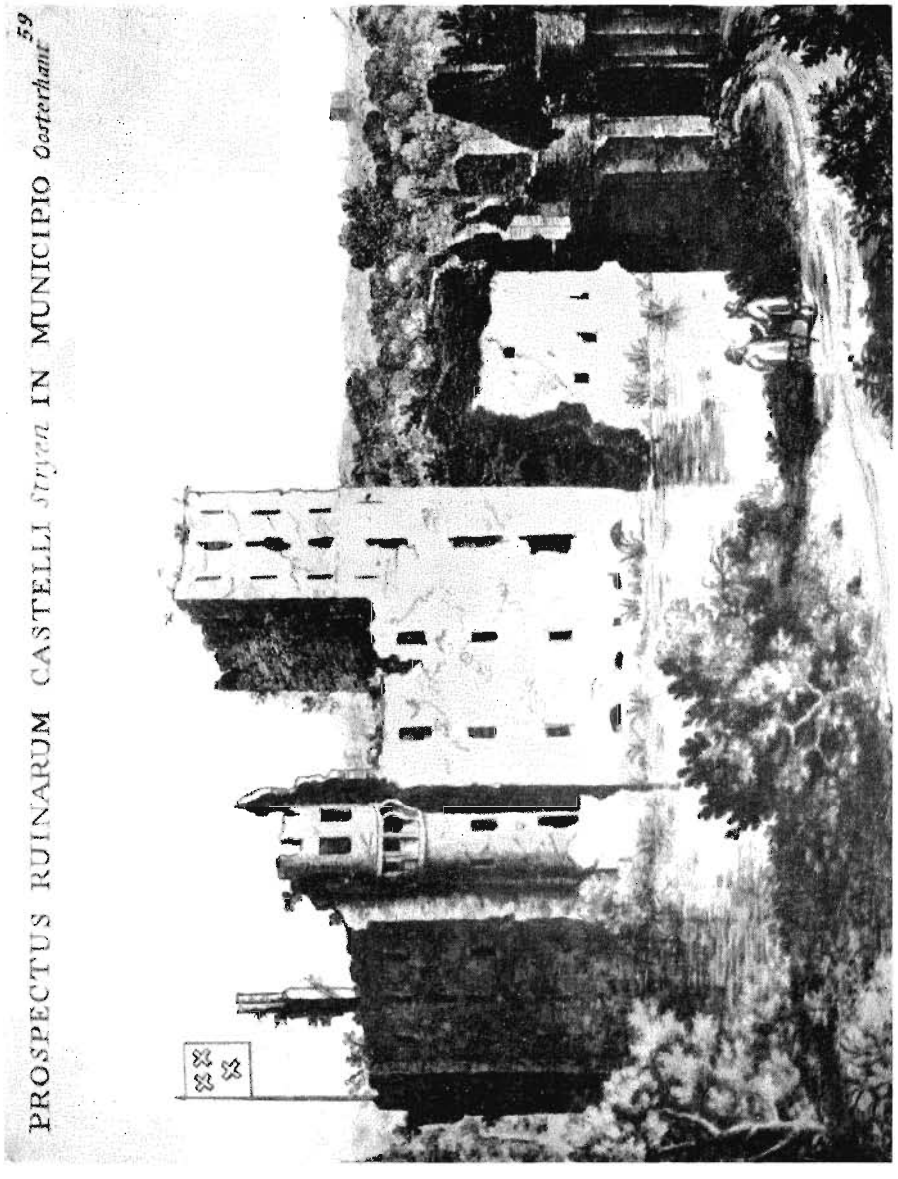

Het Huis te Strijen in 1646, naar een gravure van A. Santvoort
in de verzameling van het Prov. Genootschap te 's-Hertogenbosch

koninklijke kommissarissen uitgezonden naar die plaatsen, waar in 1566 uitspattingen hadden plaats gevonden. Zoo kwam in 1568 een koninklijke commissie voor onderzoek naar Breda; ze stond onder leiding van Chr. Quarre en Adr. Cocq. Ze hebben hunne werkzaamheden blijkbaar alleen tot Breda beperkt; van Oosterhout hoort men bij deze gelegenheid niets. Op zijn doorreis naar Noord Nederland nam Alva zelf kennis van dat onderzoek te Breda; dit is niet te verwonderen. Het betrof immers de residentie van de Prins van Oranje zelf. Nog in 1568 sprak Alva, te 's-Hertogenbosch verblijvende, het vonnis over de schuldigen te Breda uit.

Niet alleen op kerkelijk, maar ook op wereldlijk gebied werd door de Spaanse regering te Brussel de bestraffing en zuivering van onbetrouwbare elementen doorgezet. Slechts personen die loyaal stonden tegenover de katholieke godsdienst en het Spaanse gezag in de Nederlanden, kwamen voor bestuursfuncties in aanmerking. Door Alva werd ook de benoeming van schepenen in Stad en Land van Breda gecontroleerd. En in dit verband is wel merkwaardig dat Lenaert van Boischot in 1569 het eerst als schepen te Oosterhout voorkomt. In 1570 werd jhr. Jan Maschereel door Alva van het schoutambt te Oosterhout ontheven. Zijn vrouw was reeds uit Oosterhout gevlucht. Was Maschereel zijn vrouw op de vlucht gevolgd? Zoodra echter de Prins van Oranje later in 1577 Stad en Land van Breda weer in bezit had genomen, werd Maschereel door hem opnieuw benoemd „totte drossaetampt, schoutethampt ende casteleynschap" te Oosterhout. Op hem kon hij in de harde strijd tegen Spanje ten volle vertrouwen.

III

Lenaert van Boischot schout en kastelein te Oosterhout (1570—1572).

Tijdens zijn verblijf te Antwerpen, benoemde Alva op 1 Maart 1570 Lenaert van Boischot tot schout en kastelein van de vrijheid

Oosterhout. De goederen en rechten van de Prins van Oranje in de Nederlanden, waren door de Raad van Beroerten gekonfiskeerd. En zoo waren de goederen en rechten die de Prins in de vrijheid Oosterhout had, aan de koning van Spanje gekomen. In zijn naam nu vergaf Alva het schoutamt dezer vrijheid en het kasteleinschat van Huize te Strijen aldaar, aan Lenaert van Boischot. Het waren in deze onrustige tijden zeer belangrijke functies.

De opdracht aan Van Boischot was: de veiligheid op het kasteel Te Strijen en in de vrijheid Oosterhout handhaven. Bij leenverhef hadden de leenmannen voor hem de eed af te leggen; ook de nieuwgekozene schepenen, wethouderen en hem ondergeschikte ambtenaren hadden dit te doen. De schepenbank van Oosterhout had niet alleen de lagere en middelbare, maar ook de hoogere rechtspraak; ze kon ook doodvonnissen uitspreken, waarvan geen hoger beroep mogelijk was. De schout had in de vrijheid Oosterhout recht te doen en alle vonnissen uit te voeren. Hij had ook voor de uitvoering van de plakaten des konings en van de plaatselijke verordeningen, zorg te dragen. De schout zal de rechten, de eer, voordelen en inkomsten van het schoutambt en het kasteleinschap ontvangen, zoals zijn voorgangers dat hebben gehad. Lenaert van Boischot moest alvorens zijn ambt te aanvaarden, de eed afleggen in handen van ridder Jacob Tseraerts drossaard van Stad en Lande van Breda. Van Boischot was aldus de meest belangrijke en invloedrijke figuur geworden in de vrijheid Oosterhout.

In de commissiebrief van de benoeming van Van Boischot, kwam een bijzondere vermelding voor, die voor hem in de gegeven omstandigheden een zware verantwoordelijkheid betekende; „prendre bon et soigneulx regard a l'entretenement et observance de nos placcars et ordonnances faites ou a faire sur le fait de la religion" [20]). Had jhr. Jan Maschereel in dezen de politiek van godsdienstige verdraagzaamheid van de Prins van Oranje te Oosterhout gevolgd en aan de nieuwe leer de vrijheid gelaten, Van Boischot begon op last van de Spaanse regering te Brussel de plakaten tegen de ketterij uit te voeren. Want hij en zijn broeder

Jan Baptist, advocaat fiscaal in de Raad van Brabant te Brussel, waren niet alleen trouw aan het katholieke geloof, maar ook trouw aan de Spaanse politiek in de Nederlanden.

Het aandeel dat Lenaert van Boischot te Oosterhout had in de gebeurtenissen van deze kritieke tijd en zijn heldhaftige dood, werd ons voor een groot gedeelte medegedeeld door Petrus van Opmeer. Hij was wel geen ooggetuige van hetgeen hij ons over Van Boischot berichtte, maar wel een tijdgenoot van hem. Voor zijn verhaal steunde Van Opmeer op de getuigenis van Jan Baptist de advocaat fiscaal en broeder van Lenaert, en van andere ooggetuigen. Van Opmeer ontving te Amsterdam, waar hij omstreeks 1526 geboren werd, een humanistische opleiding en studeerde verder aan de universiteiten van Doornik en Leuven bij Justus Lipsius. In 1547 huwde hij met Sophia Sasbout, dochter van de burgemeester van Delft. Hij wijdde zich daar geheel aan de studie en schreef verscheidene werken. Hij was ook een intieme vriend van Cornelius Musius, rector van het St. Aechtenklooster te Delft, waar de Prins van Oranje gewoonlijk verbleef, wanneer hij binnen de stad Delft vertoefde [21]). In zijn werk Historia martyrum Batavicorum (Geschiedenis der Nederlandse martelaren) beschreef Van Opmeer o.a. de gruwelijke moord door Lumey op zijn vriend Musius gepleegd; in dit werk gaf hij ook van Lenaert van Boischot een beknopt verhaal van zijn optreden als schout te Oosterhout, van zijn gevangenschap en dood te Gorkum [22]). Van dit werk verscheen in 1700 een Nederlandse vertaling, die echter op verscheidene plaatsen onjuist is weergegeven [23]). Zoowel wijlen prof. R. Fruin als wijlen prof. H. Brugmans beschouwden het Martelaarsboek van Van Opmeer als een gewichtige bron voor de kennis van de vervolging der katholieken in Holland in de geuzentijd [24]). Aangaande het optreden van Lenaert van Boischot als schout te Oosterhout, schreef Van Opmeer dat hij een godvrezend en rechtvaardig man was, die in de omgang door zijn vriendelijkheid zowel de inwoners van Oosterhout als vreemdelingen voor zich innam; uitgezonderd een kleine groep personen, die tegen hem gekant waren. Dat waren

aanhangers of sympathiserenden met de nieuwe leer, of waren aanhangers van de politiek van de Prins van Oranje. In woord en daad kwam Van Boischot vrijmoedig voor zijn overtuiging uit. Op een maaltijd waaraan hij in dien tijd te Oosterhout deelnam, verdedigden enige vurige aanhangers van de Prins van Oranje, dat deze terecht en wettig de oorlog tegen de koning van Spanje voerde. Van Boischot kwam daar echter met kracht tegen op. Hij keurde het optreden van de Prins van Oranje af; hij noemde het aanstichten tot onrust en oproer onder het volk. Van Boischot meende dat hij geen degelijk man en goed burger kon zijn, die naar willekeur de bestaande staatsinrichting wilde omverwerpen. En tenslotte voegde hij er nog aan toe dat tot nu toe werden geprezen, die voor het vaderland waren gestorven; echter niet degenen die het vaderland aan hun eigenbelang opofferden. Door deze onverschrokken taal werden de verhoudingen te Oosterhout nog verscherpt. Men wist nu aan welke zijde Van Boischot stond, en wat men van hem te verwachten had. Gelijk gewoonlijk in kritieke tijden gebeurt, werd door de oppositie de houding van de schout van Oosterhout danig overdreven; zelfs wees Van Boischot later de voorstelling der feiten als laster terug [25]). Op Van Boischot kon dus de Spaanse regering rekenen, die later te Oosterhout als een voorpost der vesting Breda, mede het eerst de aanval der geuzen uit het Noorden zou moeten weerstaan. Maar nog dieper lag zijn godsdienstige overtuiging in zijn ziel verankerd; want vooral door het godsdienstig beginsel liet hij zich in de zeer moeilijke omstandigheden leiden.

Als schout heeft Van Boischot zeer zeker Sonnius de bisschop van Antwerpen bij zijn werkzaamheden te Oosterhout terzijde gestaan. Ofschoon bisschop Sonnius in 1570 tweemaal te Breda vertoefde, blijkt van een bezoek aan Oosterhout niets; de mogelijkheid is echter niet uitgesloten. Zeker wel moet bisschop Sonnius na in Februari 1571 te Breda verbleven te hebben, naar Oosterhout vertrokken zijn; en wel in verband met onderzoek naar ketterij, vooral naar wederdopers. De bisschop heeft te Oosterhout een klein aantal verdachten verhoord, want meerderen waren bij zijn

komst gevlucht. Hij regelde ook te Oosterhout de kerkelijke zaken volgens de voorschriften van het concilie van Trente; o.a. moest de pastoor voortaan in een register degenen aantekenen, die in de Paastijd de H. Sacramenten ontvingen.

Op 8 Augustus 1571 was te Breda een tweede koninklijke commissie van de Raad van Beroerten aangekomen. Ze stond onder leiding van Desiderius van Sestich, lid van de Raad van Brabant te Brussel, en van Nicolaes de Soete, advocaat bij hetzelfde college. Deze commissie was uitgezonden om in de Stad en het Land van Breda een onderzoek in te stellen naar de ketterij, vooral naar wederdopers. Behalve te Breda, stelden ze in verscheidene plaatsen van het Land van Breda een onderzoek in. In de herfst van 1571 deden ze waarschijnlijk te Oosterhout dat onderzoek, en Van Boischot verleende hier krachtens zijn ambt de volle medewerking. Ofschoon boven het rapport van het onderzoek te Oosterhout het jaartal 1570 geschreven staat (zoals het in Taxandria staat afgedrukt), moet dit gezien de voornoemde omstandigheden, wel een vergissing zijn. Daarbij is aan het einde geen datum van het opmaken van het rapport aangegeven. Wellicht is het jaartal 1570 later bijgeschreven.

De commissie van de Raad van Beroerten ondervroeg gewoonlijk onder ede de kerkelijke en wereldlijke autoriteiten, en de notabelen van een plaats. Te Oosterhout werden slechts de pastoor, de vice-pastoor en de schout aan een verhoor onderworpen; notabelen, zelfs schepenen werden te Oosterhout niet gehoord ofschoon leden der schepenbank te Breda en elders, meestal wel werden gehoord. Maar de president der Oosterhoutse schepenbank verkeerde gelijk we verder zullen zien, in een moeilijk parket. De drie gen. personen legden in 1571 voor Desiderius van Sestich onder ede de volgende verklaringen af.

Daniel van Doerne was in 1571 reeds zes jaren in Oosterhout werkzaam, en was omstreeks vier en dertig jaren oud. Hij deelde de commissie mede dat er „binnen de vrijheydt ende dorpe van Oisterhoudt gelegen onder de stadt van Breda, sijn diversche persoonen suspect ende gediffameert van heresie (calvinisme)

ende herdooperye; seggende dat die van de voors. wederdooperye (oft die daeraff gediffameert sijn) vandaer vertrocken sijn, als de bisschop van Antwerpen aldaer begonst heeft informatie te nemen". Omtrent een aantal personen die gedeeltelijk nog te Oosterhout verbleven, en gedeeltelijk gevlucht waren, gaf de pastoor nadere bijzonderheden. Bij de verklaringen voor de commissie kwamen deze bijzonderheden vooral hierop neer: dat de verdachte personen niet meer tot de h. Sacramenten naderden, op zon- en feestdagen de h. Mis niet bijwoonden, met calvinisten en wederdopers nauwe vriendschapsbetrekkingen onderhielden, met hen gehuwd waren, aan hen huisvesting verleenden, naar de verboden predikaties gingen luisteren of zelf aanhangers der nieuwe leer waren. Volgens pastoor Van Doerne was te Oosterhout vooral verdacht Anneken Anecops met hare familie. Ze naderde tevoren nooit tot de h. Sacramenten; onlangs was ze voor de vorm een keer te biechten, en in de laatste tijd kwam ze nu en dan een korte tijd in de kerk, wanneer er geen godsdienstoefeningen waren. Hij had haar meermalen vermaand; ze gaf daarop slechts een beledigend antwoord. Haar dochter Maryken was gehuwd met mr. Dierick van den Daele, uit Eindhoven afkomstig; deze was te Breda als een groot ketter (wederdoper) geproclameerd. Hij was met zijn vrouw voortvluchtig en ze verbleven waarschijnlijk in het Land van Kleef. Hun kind was nog bij Anneken Anecops; men wist echter niet of het wel gedoopt was. Anneken had twee zonen: Aert en Willem. De laatste huwde met Claerken van Etten; of ze kerkelijk getrouwd waren, wist men ook niet. Verder was noch verdacht Elisabeth, weduwe van wijlen Adriaen Smellen (Smollens), een nicht van Anneken Anecops. Deze weduwe had een zuster bij zich wonen, Neelken Jan Pauwels; ze was gehuwd met Cornelis een wever uit Eindhoven. Ze waren ten huize van Elisabeth zonder geestelijke bijstand getrouwd. Beiden waren verdacht van wederdoperij, en waren nu voortvluchtig. Later verklaarde pastoor Van Doerne nog voor de commissie, dat Jacob Gijsbrechtsz, een kleermaker, en Gijsbrecht Rombout, een wever, wederdopers waren; bij de komst van bisschop Sonnius waren ze uit Oosterhout gevlucht.

Nog verdacht van ketterij werd door hem verklaard: Elisabeth Cornelisse die gehuwd was met Bernaert van der Spont, president der schepenbank te Oosterhout. Zijn echtgenote had veel omgang met de wederdoper Jacob de kleermaker en met zijn vrouw die eveneens verdacht was. Dan nog Michael Janssen van Oerle een wever, verdacht van wederdoperij; hij was onder valse papieren in Oosterhout komen wonen. De overheid had in deze onrustige tijden als regel vastgesteld, dat men bij het verhuizen naar een andere plaats bewijs van goed gedrag had over te leggen van de pastoor van de plaats, waaruit men vertrokken was.

Vervolgens getuigde voor de commissie Cornelis van Hedel die gedurende zeven jaren te Oosterhout als vicepastoor werkzaam was; hij was in 1571 omstreeks vier en veertig jaren oud. Hij bevestigde de verklaringen van zijn pastoor. Hij voegde er echter nog aan toe dat ook van ketterij verdacht was: Sara van Malsen die gehuwd was met „joncker Mascureel (Maschereel) eertijts schout te Oosterhout geweest sijnde". Deze verdachte was voortvluchtig, ofschoon ze niet als zodanig was geproclameerd.

Tenslotte legde ook Lenaert van Boischot zijn verklaringen voor de commissie af; hij was in 1571 omstreeks 39 jaren oud. Als verdacht van ketterij hield hij ook Jacob de kleermaker, Anneken Anecops met hare twee zonen, Ghijsbrecht de wever, Elisabeth Smullen (Smellens) en Elisabeth, de huisvrouw van de president schepen Van der Spont. Hij voegde er nog aan toe dat Jenneken de vrouw van Adriaens de Ketelere nooit ter kerke ging en algemeen verdacht werd van ketterij. Nog verklaarde Van Boischot dat Heyndrick Rutgero (Henrick Rutgerss) Van der Vleuthen schout van Dongen [26]) verdacht was van ketterij „dewelcke in tijden van de gueserye ter predicatien van de calvinisten heeft geloopen" [27]). De schout Van Dongen behoorde tot de parochie Oosterhout; want een gedeelte der heerlijkheid Dongen ressorteerde onder de parochiekerk van St. Jan Baptist te Oosterhout. Dit gedeelte was ook verplicht om bij te dragen in het onderhoud der Oosterhoutse kerk [28]).

De rapporten dezer verhoren te Oosterhout gehouden, werden

door de Raad van Beroerten te Brussel behandeld. Voor zoverre we konden nagaan, werden slechts drie personen die uit Oosterhout voortvluchtig waren in staat van beschuldiging gesteld. Ze werden echter nog in de gelegenheid gesteld, voor de commissie hun bezwaren in te brengen.

Op 21 October 1571 daagde Lenaert van Boischot schout te Oosterhout de volgende personen in, om op 11 Nov. d.a.v. voor Desiderius van Sestich koninklijk commissaris van den Raad van Beroerten in Stad en Lande van Breda te verschijnen, nl. Jacob Gijsbrechts de kleermaker, Gisbert Rombout de wevere en Michael Janssen de wevere; ze waren allen uit Oosterhout afkomstig en voortvluchtig. Ze werden beschuldigd van ketterij, en tegen de plakaten des konings te hebben gehandeld. Mochten deze beschuldigingen onwaar blijken, dan zou de arreste en sequestratie van al hunne goederen zonder onkosten voor hen worden opgeheven. De schout van Oosterhout verklaarde aan het einde deze indaging „Ick Leenaert Boisschot schouteth tot Oosterhout certificere midts desen dat ick ten bevele van mijnen heere den commissaris voors. de bovengenoemde personen aldus gedachtvaert hebbe tot Oosterhoudt, en dat ter plaetse daer men gewoonlyck is publicatien te doene, in presentie van scepenen ende 't volck aldaer vergadert wesende; ende teneynde die voors. personen hiervan egheen ignorantie en souden pretenderen, hebbe ick die copie van desen met het relaes van mijn exploit op de kerckdoore alhier doen affigeren. In kennisse mijns naems ende gewoonlycke handteecken. Actum den XXI Octobris 1571. Dan volgt de karakteristieke handtekening van Van Boischot.

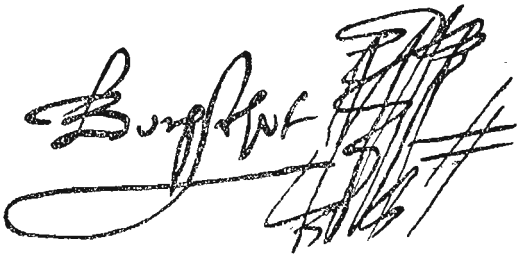

Gelijk te verwachten was, verschenen deze wederdopers niet te Oosterhout. Ze wisten wat hun te wachten stond. Want personen die gevangen zaten, en die aldus beschuldigd en voor de Raad van Beroerten ingedaagd werden, kregen gewoonlijk hun doodvonnis te hooren en werden terechtgesteld. Op 13 Febr. 1572 werd door Alva het vonnis over hen uitgesproken. Jacob Gijsbrechts de kleermaker, Gijsbrecht Rombout de wevere en Michael Janssen de wevere uit Oosterhout, allen van wederdoperij beschuldigd, werden bij verstek ter dood veroordeeld; ze werden voor altijd verbannen en al hun goederen werden verbeurd verklaard [29]). Als schout had Van Boischot dit vonnis mede ten uitvoer te leggen.

Verder blijkt echter niet dat tegen de personen, die tijdens de verhoren voor de commissie van de Raad van Beroerten te Oosterhout als verdachten werden opgegeven, door Alva maatregelen werden genomen. Wel zullen de geestelijken en de schout een waakzaam oog hebben gehouden op de verdachten, die te Oosterhout ongemoeid werden gelaten.

IV

Gevangenneming en dood van Lenaert van Boischot.

Onder het harde bewind van Alva werd de toestand in de Nederlanden steeds meer gespannen. Vooral te Breda waarmede Oosterhout nauw kontakt had, deed zich de zware druk gevoelen. Deze stad was de residentie van de Prins van Oranje, was een belangrijk strategisch punt; ze werd door een sterk Spaans garnizoen beschermd, maar dit werd op den duur een zeer zware, bijna ondragelijke last voor de magistraat en de burgerij. Tot tweemaal had een commissie van de Raad van Beroerten te Breda een onderzoek komen instellen; in 1568 naar de ketterij en de uitspattingen van de Beeldenstorm, en in 1571 opnieuw naar de ketterij, vooral naar de wederdopers. In 1568 waren te Breda op het Kasteelplein twee calvinisten ter dood gebracht, in 1571 stierf een wederdoper

daar voor zijn overtuiging de vuurdood; en in Februari 1572 waren twee personen uit Etten wegens ketterij vòòr het kasteel van Breda onthoofd. Dit bracht in en buiten Breda niet alleen schrik maar ook verbittering teweeg; zoowel bij de aanhangers der nieuwe leer als bij hen die met de Prins van Oranje sympathiseerden. Want het grootste gedeelte der Bredase burgerij, ofschoon katholiek, was de politiek van de Prins toegedaan, die katholiek en nietkatholiek wilde verenigen in de strijd tegen Spanje. Daarbij waren velen uit Breda gevlucht; een aanzienlijk deel daarvan diende in het leger van de Prins van Oranje. Deze bleven voordurend in kontakt met hun familie en bekenden in Breda.

Deze spanning werd ook te Breda plotseling gebroken, wanneer op 1 April 1572 Den Briel in handen viel de watergeuzen. Dit veroorzaakte onder de bevolking van Breda grote onrust en beweging. De militaire gouverneur Quaderebbe en de magistraat van Breda namen veiligheidsmaatregelen. Men zond spionnen uit naar Zevenbergen, Klundert, Dordrecht en Oosterhout om te vernemen of daar de geuzen al waren, en waar ze zich bevonden. Men achtte Breda zeer onveilig wegens de dreigende nabijheid der watergeuzen op de wateren en der rivieren van West Brabant [30]).

Dit gevaar stond voor Breda en voor Oosterhout in het bijzonder, dreigend voor de deur wanneer de watergeuzen de steden Dordrecht en Gorkum bezetten. Op 25 Juni 1572 werd Dordrecht door de watergeuzen onder bevel van Bartel Entes (Entens de Mentheda) bezet. Alva werd te Dordrecht tot vijand verklaart, en de Prins van Oranje werd als stadhouder van Holland erkend. Deze stelde Maximiliaan van Hoorne, heer van Boxtel, tot gouverneur van Dordrecht aan. Zijn operatiegebied werd door de Prins nog uitgebreid over Buren, Leerdam, Breda en Ysselstein; plaatsen die nog moesten veroverd worden [31]). Te Dordrecht was door Bartel Entes Peeter van Quaderebbe, militaire gouverneur van Breda, gevangen genomen; hij vertoefde daar met een bijzondere opdracht van Alva. Men bleef een hoge losprijs voor hem eischen; in 1574 is hij in de gevangenis te Buren gestorven. Op 26 Juni 1572

werd Gorkum, en op 27 Juni het kasteel dezer plaats door de watergeuzen bezet; dit gebeurde onder bevel van Marinus Brand (of Brandt). Hij nam de geestelijkheid van Gorkum gevangen, en leverde ze uit aan Lumey die hen ondanks het bevel van de Prins van Oranje, in Den Briel op een wrede wijze liet ter dood brengen. Van Rotterdam uit, dat door Lumey in het laatste gedeelte van Juli werd bezet, kwamen de watergeuzen voor Geertruidenberg dat weigerde hen binnen te laten. Daarop plunderde Lumey het Land van Zevenbergen en verbrandde Roosendaal [32]).

Te Oosterhout hadden de vijanden van het katholieke geloof en van Spanje, door deze loop der gebeurtenissen goede hoop gekregen. Temeer, omdat de Prins van Oranje de geslaagde actie der watergeuzen, die buiten zijn voorkennis was begonnen, voor zijn plannen trachtte te benutten en te leiden. Lenaert van Boischot, die als schout onverschrokken de rechten der katholieke kerk en van Spanje voorstond, kwam door de onmiddellijke bedreiging der watergeuzen uit het Noorden, in groot gevaar te verkeren. Want vanuit Dordrecht en Gorkum zwermden de watergeuzen uit naar de mondingen der rivieren in West Brabant, om zoo langs deze rivieren landinwaarts te geraken, en het land te bezetten en te plunderen. Oosterhout had zeer zeker een aanval van die zijde te verwachten. Daarom vond de schout van Oosterhout het veiliger, zich uit zijn woonhuis te Oosterhout met vrouw en kinderen terug te trekken op het sterke kasteel onder Oosterhout gelegen, het Huis te Strijen genoemd. Het was omstreeks 1288 gebouwd, en door Willem van Duivenvoorde heer van Oosterhout in de eerste helft der 14e eeuw nog uitgebreid en versterkt. Dit kasteel diende met andere kastelen o.a. van Zevenbergen, als een voorpost der vesting Breda in de ontbrande strijd tegen de watergeuzen. Echter zou het verblijf op Huize te Strijen voor Boischot noodlottig worden.

Op Zondag 7 Aug. 1572 begaf zich Van Boischot omstreeks negen uur op weg naar de parochiekerk van St. Jan Baptist, om daar de h. Mis bij te wonen. Watergeuzen uit Gorkum hadden zich langs de weg in de bossen, die toen Huize te Strijen omgaven, in hinderlaag gelegd; ze wisten dat hij dien morgen daarlangs zou

komen. Zeer waarschijnlijk waren ook personen uit Oosterhout bij de uitvoering van deze overval betrokken. Want onverwachts werd de schout op weg naar de kerk door de watergeuzen die in de bossen lagen, besprongen, gevangen genomen en geboeid naar Oosterhout gebracht. Een menigte volks die ter kerke ging, blijkbaar door schrik verlamd, liet dit gebeuren. De watergeuzen wilden ook de pastoor Van Doerne gevangen nemen; hij was echter gewaarschuwd en kon ontkomen. Van Boischot werd door de watergeuzen naar Gorkum gebracht. Marinus Brand voerde hier het bevel over de stad en het kasteel. Hij nam Van Boischot een verhoor af. Hij beschuldigde hem dat hij katholiek was en dat hij een vijand was van de Prins van Oranje. Van Boischot had zich over de Prins heftig uitgelaten tegenover personen, die gewoon waren zijn gezag te eerbiedigen. Brand rekende hem dit als een zware misdaad aan. Er restte Van Boischot slechts èèn middel om dat goed te maken. Hij moest de katholieke godsdienst laten varen en de eed van trouw doen aan de Prins van Oranje. Deed hij dit niet, dan zou hij niet alleen het schoutambt verliezen, hij zou zijn leven ook door de strop eindigen. Van Boischot was hier wel voor een zware keuze gesteld. Moedig diende hij echter Marinus Brand van antwoord. Hij beleed dat hij inderdaad katholiek was; maar hij ontkende beslist iets slechts van de Prins van Oranje gezegd te hebben. Want van jongs af aan had men hem geleerd dat men alleen goed van de prinsen zou spreken. „Ik kan zoo vervolgde hij, niet verhinderen wat andere personen van mijne woorden maken. Wie is zoo bezonnen, dat hij niet aan de nijd van kwaadwilligen ten offer kan vallen? Men kan niets zoo omzichtig zeggen, of lasteraars zouden er toch aan kunnen knagen." Maar zoo hij (Van Boischot) iets tegen de wetten gezegd of gedaan had, dat krachtens de wet moest worden gestraft, dan zal hij volstrekt niet weigeren straf te ondergaan. Het katholieke geloof echter, kan en wil hij niet verloochenen. Evenzo, omdat hij de eed aan de koning van Spanje gedaan heeft en daarvan niet ontslagen is, kan hij niet tegelijkertijd de eed doen aan de Prins van Oranje. Verlangde Brand echter dat hij een rantsoen als losprijs zou moeten betalen, dat hij dat dan

maar oplegge; hetgeen rechtvaardig en billijk was, zou hij naar vermogen betalen. Nà dit verhoor liet Brand Van Boischot in de gevangenis opsluiten. Zijn pogingen om de schout van Oosterhout door dreigementen tot andere gedachten te brengen, waren vruchteloos gebleken.

Niet alleen de gevangenneming van Van Boischot, maar ook de plaats waar hij werd gevangen gehouden, was spoedig bij zijn familie en vrienden bekend. Deze werden in de gelegenheid gesteld hem in de gevangenis (vermoedelijk in het kasteel van Gorkum) te bezoeken. Ze trachtten Van Boischot met het oog op de beklagenswaardige toestand van zijn vrouw en kinderen, over te halen, zich voor het uiterlijke aan Marinus Brand te onderwerpen. Want zoo gaven ze voor, men moest soms in 't leven een kwade geest ter wille zijn; en dat men later niet voor verplichtend hoefde te houden hetgeen met geweld was afgedwongen. Dit waren ongetwijfeld zware oogenblikken voor Van Boischot; deze beslissing zou voor hem leven of dood betekenen. Maar zijn vaste overtuiging en moed hielpen hem snel over alle aarzelingen heen. „Hoe zou ik zoo riep hij uit, mijn God en de godsdienst mijner vaderen, tegelijk met mijn koning kunnen afzweren? Dat zal ik nooit doen. Ik vertrouw dat Hij die voor de weduwen zorgt en de armen met brood verzadigt, mijne weduwe met hare wezen zal opnemen en haar nooit verlaten. Want Hij is een Vader der wezen en een Beschermer der weduwen." Alle pogingen van familieleden en vrienden om Van Boischot tot andere gedachten te brengen, waren nutteloos geweest; hij wachtte gelaten zijn lot af.

De steden Dordrecht en Gorkum waren door een betrekkelijk klein, maar krachtig optredend aantal watergeuzen bezet; en beide steden grensden aan het gebied, dat door de Spaanse troepen werd beheerst. En op de inwoners dezer steden konden de watergeuzen helemaal niet tenvolle rekenen. De Gorkumse geestelijken waren naar Den Briel overgebracht, ook omdat het daar veiliger was voor de watergeuzen; Van Quaderebbe, de Spaanse gouverneur van Breda, werd van Dordrecht naar Gorkum en vanhier naar Buren gevoerd. Marinus Brand zou ook spoedig bij de bevol-

king van Gorkum ondervinden, dat velen van de overheersing der watergeuzen niet gediend waren.

Onderwijl was Rutger van Carnes te Gorkum aangekomen; deze was door de Prins van Oranje belast met het bestuur over het Land van Arkel waarvan Gorkum de hoofdplaats was. Hij beraadslaagde met Marinus Brand hoe men zou beschikken over kerken en kloosters die leegstonden, en hoe men de goederen dezer kerkelijke instellingen zou verdelen. Op 25 Aug. 1572 sloegen ze de handen aan kerken en kloosters. Maar tengevolge daarvan ontstond te Gorkum een volksoproer. Onder leiding van Fossius, een slager, werd de burgerij der stad door de alarmklok opgeroepen om voor godsdienst en huisgezin te strijden. Het heeft echter niet mogen baten; de opstand werd neergeslagen.

Daarna ontstonden tussen Van Carnes en Brand grote moeilijkheden, over het bestuur van de stad en het kasteel van Gorkum. Van Carnes had van de Prins van Oranje het bestuuur over het Land van Arkel ontvangen, en daarom eiste hij van Marinus Brand ook het bestuur van stad en kasteel van Gorkum voor zich op; het was immers de hoofdplaats van het Land van Arkel. Brand had dus uit Gorkum te vertrekken. Maar deze verzette zich daartegen heftig. Hij was zeer verbitterd de stad en het kasteel die door hem veroverd waren, te moeten verlaten.

Terwijl beiden hierover hevig twistten, werden sterke pogingen gedaan om Lenaert van Boischot uit de gevangenis te bevrijden [33]). In dien tijd reisden verscheidene personen uit de Zuidelijke Nederlanden naar het Noorden, onder voorwendsel naar Zevenbergen te gaan; deze stad behoorde in die tijd tot het gewest Holland. Men begaf zich dan naar het gebied der opstandelingen. Estournel de waarnemende militaire gouverneur van Breda schreef op 6 Sept. 1572 daarover aan Alva; o.a. was mr. Adriaan Nobel, licentiaat in de beide rechten, advocaat te Breda, en die behoorde tot de aanzienlijkste families in deze stad, naar Gorkum gereisd „pour traicter la delivrance de l'escoutet d'Ostrehout frere de l'advocat fiscal". Estournel had hem enige dagen opgehouden. Bij zijn terugkeer uit Gorkum ontweek mr. Nobel

Estournel, en reisde onmiddellijk door naar Brussel. Hij (Estournel) zou wel eens willen weten van wie mr. Nobel daartoe opdracht had ontvangen, van Alva of van Jan Baptist van Boischot, advocaat fiskaal bij de Raad van Brabant en broeder van de schout van Oosterhout [34]). Volgens Van Opmeer kwamen in deze tijd te Gorkum brieven aan van Jan Baptist van Boischot, om de vrijlating van zijn broeder te verkrijgen. Wat deze brieven inhielden, is ons niet bekend. Wel is duidelijk dat de pogingen om Van Boischot vrij te krijgen, zijn mislukt. Welke factoren zijn terechtstelling hebben bespoedigd, blijft tot nu toe in het duister.

Op de 8 Sept. 1572 wanneer de katholieken de feestdag van O. L. Vrouw Geboorte vieren, werd Van Boischot al vroeg in de morgen uit de slaap gewekt. Hem werd aangezegd dat hij ter dood zou gebracht worden. Hij werd naar de gerechtsplaats gevoerd, waarschijnlijk naar de Markt van Gorkum; hier had Marinus Brand tevoren nog vier katholieken laten ophangen. Tot een groot aantal toeschouwers die bij de terechtstelling aanwezig waren, zeide Van Boischot dat hij geen moordenaar, geen dief, geen kwaadspreker of iemand was, die een aanslag op andermans goed in den zin had; maar dat hij stierf omdat hij een christen was. Daarna beval hij zijn ziel met enkele woorden aan de almachtige God aan. Dan werd hij opgehangen en stierf om zijn trouw aan het katholieke geloof en aan zijn koning. Geheel de dag bleef zijn lijk aan de galg hangen. Tenslotte kon men gedaan krijgen, dat in de avond zijn lijk van de galg werd afgenomen en op de algemene begraafplaats begraven [35]).

Wie was voor de terechtstelling van Van Boischot verantwoordelijk? Brand of Van Carnes? Het is niet duidelijk. Zeker is wel dat Brand te Gorkum toen voor Van Carnes heeft moeten wijken. Nog in 1572 vocht hij onder Bartel Entes te Goes; in 1573 werd hij door Bossu op de Zuiderzee verslagen. In 1574 werd Brand tijdens het beleg van Middelburg gevangen genomen, en later tegen een Spaanse krijgsgevangene uitgewisseld. Op 23 Juli 1575 liep hij met enige geuzenkapiteins naar de Spaanse zijde over. Sindsdien heeft men niets meer van hem gehoord [36]).

Lenaert van Boischot liet zijn vrouw die in verwachting was, met zeven kleine kinderen achter. Deze weduwe zal het in deze onrustige tijden wel dubbel moeilijk gehad hebben. De weeskamer te Breda kwam haar echter te hulp. Deze instelling was in 1535 door graaf Hendrik van Nassau voor wezen in Stad en Land van Breda in het leven geroepen. En zoo verscheen op 21 April 1573 „Mariken Carijnen (Quirijnen) dochter van Dordrecht genaempt" voor de weeskamer te Breda. Ghorys Buysen en Joost Cornelissen weesmeesters te Breda, stelden als voogd over hare kinderen aan: Hubrecht van Doorne te Oosterhout; en als toeziende voogd: Mr. Adriaen van Ghilse Bartholemeussoon. Op 15 Mei 1573 werd mr. Niclaes Keyen, secretaris van Oosterhout, nog als toeziende voogd benoemd van „wijlen Lenaert van Boeschots kynderen, daer moeder aff was Maryken Carijnen dochter van Dordrecht genaempt, Marijken oudt omtrent XII jaren, Isabeau omtrent thien jaren, Lyntken omtrent acht jaren, Gertruydt omtrent zess jaren, Jan oick omtrent zess jaren, Lenaert ende Jacob beyden omtrent vyer jaren, ende Adriaen oudt omtrent XIIII of XV weken" [37]). Schulden en verplichtingen op de nagelaten goederen moesten worden geregeld. Andermaal kwam Maryken Quirijnen met de voogden der kinderen naar Breda, nu voor de schepenbank. Op 17 Nov. 1573 verschenen voor mr. Thomas van der Vloet en Jan Peters van Baerle schepenen te Breda, „Hubrecht van Doorne als voight ende momboir, ende mr. Niclaes Keyen ende Adriaen Berthelmeeussoon van Ghilse beyde als toesienders, samentlyck in den namen van Jannen, Jacoppen, Lenaerden, Adraenen, Marien, Lijsken, Lynken ende Truyken, wijlen Lenaerts Boeschots onbejaerde kynderen, ende met hen jouffrou Marie Quirijnen nagelaeten wedue des voors. Lenaerts Boeschots, met Henricken Aertssone van Loon heur voight. Ende hebben verklaert ende verklaeren bij desen dat sij comparenten voorgenoempt, elck in de qualiteyt ende elck in sijn respect gerenuncieert ende verthyen hebben, sijn renuncierende ende verthynde midts desen van de herediteyt ende achtergelaten goederen des voirs. wijlen Lenaerts Boeschots, ende dat sij die laten tot proffijte van desselfs wijlen

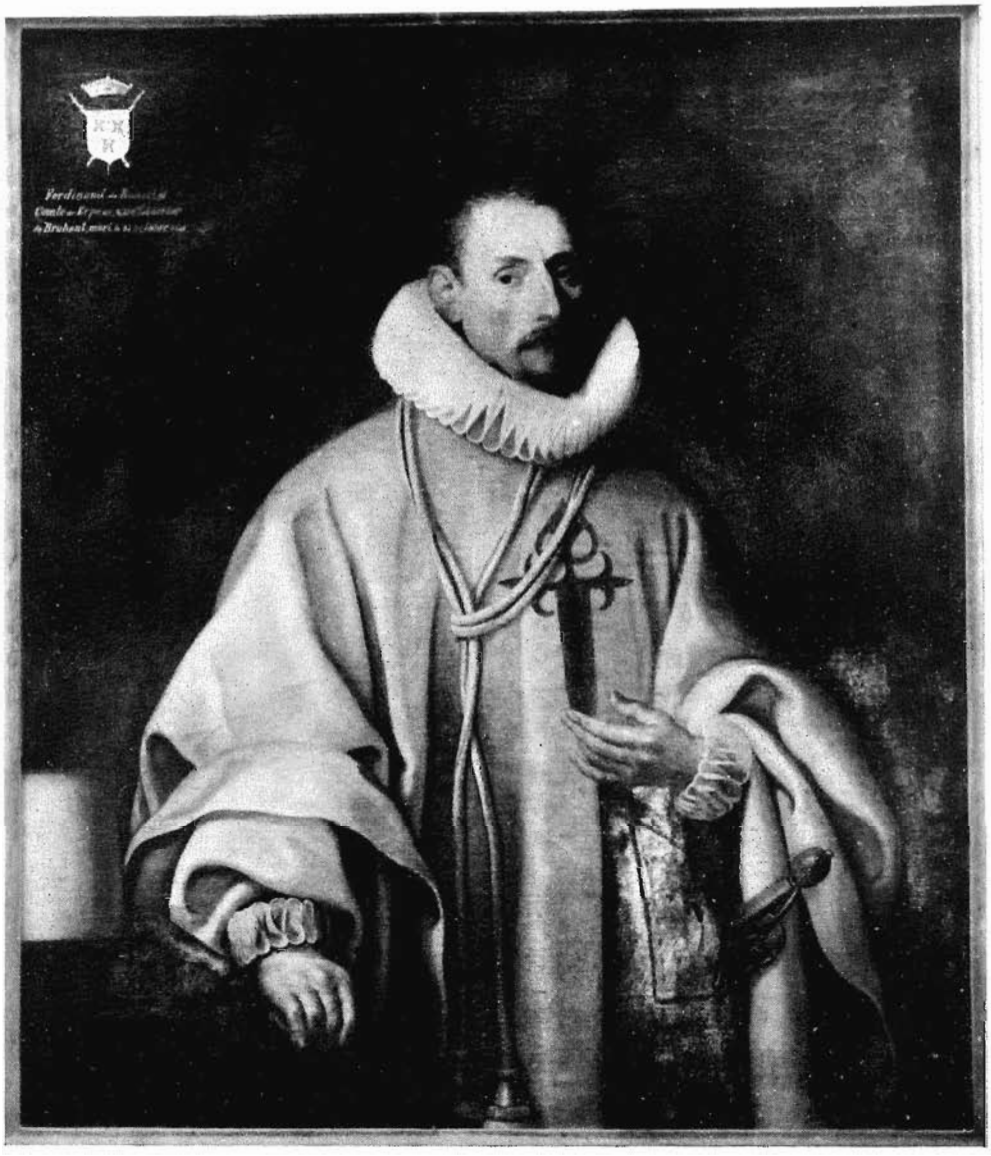

Ferdinand van Boischot, neef van Leonard,
gekleed in het gewaad van de orde van St. Jacobus van Compostella (zie blz. 155)
Orig. (toegeschreven aan Jean Baptiste de Champaigne) in het Museum van Schone Kunsten te Brussel.

Boeschots crediteuren oft degenen, die daertoe souden mogen gericht sijn. Sonder argelist. Actum anno XVcLXXIII seventhien dage in Novembris" [38]).

De finantiele positie der weduwe Van Boischot met hare kinderen zal in deze benarde tijden niet rooskleurig geweest zijn. Ook voor de opvoeding der kinderen bood het platteland, dat nog meer dan de versterkte stad de gevolgen van de oorlog had te dragen, geen gunstige gelegenheid. Wat is er van de familie Van Boischot te Oosterhout geworden? Daarvoor ontbreken ons de zekere gegevens. Een handschrift, berustend in de Koninklijke Bibliotheek van Brussel, vermeldt dat Lenaert van Boischot gehuwd was met Catherina van Doorne; dit is zeker foutief. Bij de regeling van de nalatenschap van Van Boischot, werd alleen Mariken Quirijnen of Carijnen met hare acht kinderen vermeld. Van Catherina van Doorne worden in het voorn. handschrift uit haar huwelijk met Van Boischot slechts twee kinderen aangegeven, nl. Elisabeth en Jan van Boischot. Deze laatste was in 1596 poorter van Brussel, en huwde te Brussel met jonkvr. Anna van de Wouwer. Uit dit huwelijk zijn zes kinderen geboren. Indien Lenaert van Boischot werkelijk met Catherina van Doorne gehuwd was geweest, dan zou men verwachten dat bij de regeling der nalatenschap deze vrouw, of minstens de twee voorkinderen zouden vermeld zijn. Daarom lijkt ons de genealogie van voorn. handschrift niet ten volle betrouwbaar [39]). Dan werd in Aug. 1632 melding gemaakt van Josina Maas, weduwe van wijlen Jacques de Boischot die kapitein en luitenant was geweest van markies Spinola; deze weduwe woonde onder sauvegarde der Spaanse regering op hare goederen te St. Michiels Gestel. De infante Isabella gaf aan de weduwe De Boischot op haar aanvrage verlof, om eveneens sauvegarde aan te vragen aan de Republiek der Verenigde Provincien [40]). Wel had de weduwe van Lenaert van Boischot een zoon Jacob; echter is het ook mogelijk dat hij een zoon is van Jan Baptist van Boischot de advocaat fiskaal, die een weduwe met zeven kinderen achterliet.

De kinderen van Jan Baptist van Boischot waren later beter

in de gelegenheid, om een goede opvoeding en ontwikkeling te krijgen. Het was echter aan Van Boischot zelf niet beschoren, hieraan zijn krachten te geven. Deze heeft evenals zijn broeder Lenaert, een tragisch levenseinde gevonden. In 1573 werd Jan Baptist van Boischot door Alva benoemd tot lid van de Geheime Raad; naar dit college was in deze tijd het zwaartepunt der Spaanse regering te Brussel verlegd. Van Boischot oefende daardoor mede grote invloed uit op de landspolitiek, en ondervond vanzelf de scherpe bestrijding der oppositie. Requesens was in Dec. 1573 Alva opgevolgd, en zette op meer gematigde wijze de Spaanse politiek in de Nederlanden voort. Maar, nadat Requesens in 1576 plotseling gestorven was, werd de positie van de Geheime Raad, die nu voorlopig de gehele regering moest voeren, zeer kritiek; er ontstond grote verwarring in de regeringskringen te Brussel. De Prins van Oranje sloeg nog vóórdat Don Juan als gouverneur en kapitein generaal Requesens in de Nederlanden opvolgde, zijn slag. Hij liet de aanhangers van Spanje in de Geheime Raad en in de Raad van State te Brussel gevangen nemen; een staatsgreep in de volle zin des woords. De belangrijkste Spaansgezinde leden van de Geheime Raad waren: Fonck, Jan Baptist van Boischot en Del Rio; ze werden beschuldigd van „Espagnolisme". Nadat op 8 Nov. 1576 te Gent door de zeventien Nederl. gewesten de Pacificatie was getekend, werd Van Boischot het volgend jaar met anderen vrijgelaten. Hij trok zich geheel uit de politiek terug. Op 12 Febr. 1577 werd Don Juan als opvolger van Requesens erkend. Weldra geraakte Don Juan echter in grote moeielijkheden met de Prins van Oranje en de Staten Generaal. Onder voorwendsel zich in veiligheid te stellen, maakte hij zich op 24 Juli 1577 meester van de vesting Namen; daardoor brak opnieuw de oorlog uit tussen Spanje en de Prins van Oranje met de Staten Generaal. Alle invloedrijke personen die Spaansgezind waren, werden gevangen genomen. Hiertoe behoorde ook Van Boischot. Hij werd te Antwerpen gevangen gezet; daar is hij in 1580 tengevolge van slechte behandeling in de gevangenis gestorven [41]).

Zijn weduwe Catherina van den Tronck week met hare zeven

kinderen uit naar Keulen. Evenals de weduwe van Lenaert van Boischot, heeft ze ook zware zorgen voor hare kinderen gekend. Wel was ze voor een katholieke opvoeding en goede ontwikkeling in gunstiger omstandigheden. Eèn harer kinderen Ferdinand, die later de grootste roem zou schenken aan de familie Van Boischot, ontving zijn eerste opvoeding te Keulen, en voltooide zijn studien te Leuven. Hij huwde met Anna de Camudio. In 1592 werd hij luitenant auditeur generaal in het Spaanse leger, in 1608 lid van de Geheime Raad te Brussel. Daarna was hij meermalen Spaans ambassadeur nu eens te Parijs, dan weer te Londen. In 1623 werd hij lid van de Raad van Brabant en sinds 1626 was hij kanselier van deze Raad, welk hoog ambt hij tot zijn dood op 24 Oct. 1649 bekleedde; volgens een aantekening in het archief van de Raad van Brabant overleed hij op 26 Nov. 1649 [42]).

Ferdinand van Boischot bekleedde dit hoge ambt tijdens èèn der meest beslissende perioden in de geschiedenis der Nederlanden. Achtereenvolgens werd hij graaf van Erps, heer van Nosseghem, Sterrebeke, Quaderebbe etc. ridder der militaire orde van St. Jacobus. Om zijn grote verdiensten en ook om zijn vader Jan Baptist te eren, werd Ferdinand van Boischot op 27 Maart 1621 door de aartshertogen Albertus en Isabella tot baron van Saventhem benoemd. Deze titel is hij en zijn erfgenamen op de eerste plaats blijven voeren [43]). Zijn zoon Frans van Boischot, baron van Saventhem, huwde met Anna Margaretha de Lannoy, behorende tot de hoge landsadel der Zuidelijke Nederlanden. Ook andere leden der familie Van Boischot werden in latere tijd, met families van de hoge landsadel in het Zuiden verwant [44]).

De Brabantse familie Van Boischot bleef vooral wat de tak van Jan Baptist betreft, een trouwe en krachtige steun voor het katholieke geloof en de politiek der Spaanse regering in de Nederlanden, de levensidealen, waarvoor Lenaert en Jan Baptist van Boischot hun arbeid en leven hadden gegeven.

BIJLAGE A.

1570-Maart-1. Commissiebrief voor Lenaert van Boischot waarbij hem het schoutambt en het kasteleinschap in de heerlijkheid Oosterhout wordt opgedragen.

Philppe etc. a tous ceulx qui ces presentes verront, salut.

Comme tous, et quelzconcques les biens que le prince d'Orenges souloit avoir et posseder en noz Pays de Pardeça, soyent par sentence declairez confisquez a nostre prouffit, par ou nous compete et appartient de pourveoir te disposer des estatz et des offices ayans este a sa disposition, et signament d'escoutette et chastelain la Seigneurie d'Oisterhout, pour doresenavant estre tenuz et deserviz soubz nostre nom:

Scavoir faisons que ce considere, et pour le bon rapport que fait nous a este de la personne de Leonard van Boisschot, et de ses sens, idoneite et et souffisance, nous confians a plain de ses leaulte, preudhommye et bonne diligence, avons iceluy par la deliberation de nostre tres chiers et tres ame cousin, chevalier de nostre ordre, lieutenant gouverneur et capitaine general en nosd. Pays de Pardeça, le duc d'Alve marquiz de Coria etc. retenu, commis, ordonne et establi, retenons, committons, ordonnons et establissons par ces presentes ausdits estatz et offices d'escoutette et et chastelain de lad. seigneurie d'Oisterhout au lieu de Jehan Maschereel, lequel en avons deporte et et descharge, deportons et deschargeons par cesdites presentes, en donnant par icelles audit Leonard van Boisschot plain pouvoir, auctorite et mandement especial, de tenir, exercer et deservir doresenavant telz estatz et offices, d'y garder noz droitz, haulteur et seigneurie, tenir et faire tenir en nostredit chasteau de Oisterhout bonne justice et garde, conjurer et semondre noz hommes de fiefz, eschevins et gens de loi; faire droit, loy, raison et justice, a tous ceulx et celles qui l'en requeront; et en cas appartenans a sa cognoissance, prendre bon et soigneulx regard a l'entretenement et observance de nos placcars et ordonnances faites ou a faire sur le faict de la religion. Et generallament faire bien et devement tout ce que bon et leal escoutette et chastelain susdit,

peult et doibt faire aux droitz, honneurs, prouffitz et emolumens accoustumez et y appartenans, desquels prouffitz et emolumens ledit Leonard van Boisschot joyra comme sondit predecesseur en a fait, jusques a ce que iceulx seront autrement moderez. Et enoultre tiendra et deservira lesdits estatz et offices tant qu'ilz nous plaira, ou que de par nous aultrement en sera ordonne. Sur quoy et de son bien et leaulmont acquiter en l'exercice desdits estatz et offices, et des exploits en procedans, rendre bon et leal compte par chacun an; ledit Leonard van Boisschot sera tenu faire le serment pertinent; et enoultre jurer pour obtenir lesdits estatz et offices, il n'a offert, promis ou donne, ny fait offrir, promettre ou donner a cuyque ce soit, aulcun argent ou aultre chose quelconcque, ny le donnera directement ou indirectement, ny aultrement en aulcune maniére, saulf et excepté ce que s'est accoustume de donner pour les depesches, et ces es mains de nostre drossart de Breda, et aussi donner caution suffisante es mains de nostre chambre des comptes audit Breda, que commettons a ce respectivement; et leur mandons que ledit serment fait et caution baillee par ledit Leonard van Boisschot comme dict est, ils le mettent et instituent de par nous en possession et jouyssance desdits estatz et offices d'escoutette et chastelain de la dite seigneurie de Oisterhout; et d'iceulx des honneurs, droitz, prouffitz et emolumens susdits. Ils et tous autres nos justiciers, officiers et et subjectz que ce regardera, les facent souffre et et laissent plainement et paisiblement jouyr et user, sans contredite et empeschement au contraire. Car ainsi, nous plaise etc.

En tesmoing de ce, nous avons faict mettre nostre seel a ces presentes. Donne en nostre ville d'Anvers le dernier jour de Fevrier 1570.

Apostille. President de Prive Conseil, nous vous ordonnons faire seeler lettres patentes de commissions selon la minute cy dessus.

Faict en Anvers le premier de Mars 1570.

DUC D'ALVE.

Brussel Algemeen Rijksarchief Papiers d'état et de l'audience 496 f. 173.

BIJLAGE B.

MARTYRIUM D. LEONARDI BOSCHOTII

ex relatione Johannis Boschotii senatoris fratis Leonardi et variis narrationibus aliorum.

.....Hisce tertius addatur (funiculus enim triplex difficile rumpitur) *Leonardus Boschotius* vir ornatissimus quem laqueo Gorcomii interemptum, quisnam albo divorum inscribendum, atque inter martyres celebrandum esse negaverit? Quando quidem dilexerit justitiam, ac senserit de Domino in bonitate et simplicitate cordis quaerere illum. Osterhoutum Aduaticorum pagus est Batavis proximus ubi praetorem agebat Boschotius, ob commodos mores advenis ac inquilinis gratus, nisi quod invidiam nonnulorum, qui haeresi Calviniana infecti, Aurantianae factionis essent, linguae libertate sibi conciliasse rumore fertur. Nam cum aliquando inter epulas sermo incidisset de Aurantio, quem aliqui per adulationem immodice laudare non desisterent, et bellum hocce recte legetimeque ab eo susceptum affirmarent. Ille displicere sibi hujuscemidi seditiones et tribunicias quasi faces dixisse; ac neque virum bonum, neque bonum esse civem qui reipublicae statum pro suo arbitratu commutatum velit, respondisse commemoratur. Et illos quoque olim esse laudatos, qui pro patria letum oppetiissent, non qui patriam pro se perire aequum censerent. Haec ergo cum male narrando depravarentur, vilissimorum ipsaque luce indignorum nebulonum calumniis passim vir optimus lacerabatur. Quo igitur sibi suisque consuleret, cum rapto Gorcomio illis in oris impune praedas agerent piratae, in castellum confugit, quod haud procul a pago *Guilielmus Duvenvordius* olim aedificaverat. Dominicus dies erat septimus idus Augusti anno cic ic lxxii quando hora circiter nona e castro prodit templum aditurus, quo sacris christiano more interesset publicis, atque pro peccatis et excessibus suis Deum oratet, simul et precum quae sacerdotis multorumque ore provenirent, particeps fieret. Ubi id ergo rescivere praedatores, quos virgulta texerant, subito prosilientes in opinantem adoriuntur, rapiunt

atque vinctum per pagunm frequentem ducunt, subducente se interea e templo Daniele curione. Deinde ergo mox Gorcomium usque captivum vehunt. Praeerat oppido illi arcemque cum praesidio tenebat Marinus Brantus nobilis pirata, qui adductum sibi Leonardum graviter accusat, quod et orthodoxus esset et Aurantio infestus, in quem etiam debacchatus fuerit apud eam gentem, quae illius imperium ferre consueverit. Summo istud ipsi dari crimini, cui expiando unicum supersit remedium; nimirum si abnegata fide orthodoxa in verba Aurantii jurare voluerit. Alioquin ipsi non modo praetoratu abeundum esse, sed et vitam torque cannabina finiendam. Ad quae ille magno animi robore respondens, se quidem orthodoxum esse fateri, at asperiora in Aurantium loquutum fuisse pernegabat. Puerum enim se jam olim didicisse, haud tutum esse aliud quicquam, praeter bonum de principibus memorare. Non possum, inquit, prohibere, quid quisque effutiat. Et quis tam modestus fuerit, qui malignantium dentes possit effugere? Nil enim tam circumspecte dicas, quod non morsibus calumnantiul sit obnoxiud. Quod si quicquam contra leges abs se dictum factumve fuerit, ut ex legum praescripto puniatur, haudquaquam se recusare. Fidem orthodoxam quoque nec debere ipsum, nec velle abnegare; similiter cum sacramento, quod regi suo dixerit, absolutus non sit, non posse jurare in verba Aurantii. Quod si quid lytri nomine sibi persolvendum fuerit, imperaret ille, quod justum aequumque pro suis facultatibus esset, sese persoluturum. His auditis Marinus eum custodiae tradi jubet. Interea ipsum amici notique adeunt suadentes atque etiam obsecrantes, ut uxoris liberorumque misertus, praefecti verbis consensum praebeat. Malo enim daemoni morem aliquando gerendum, et rata non haberi, quae per vim acta fuerint. Egone, exclamat ille, Deum meum ac religionem avitam una cum rege catholico ab jurarem? Nunquam faciam. Confido enim, qui viduam benedicit, et pauperes saturat panibus, pupillos et viduam meam suscepturum, neque illis unquam defuturum cum pater orphanorum et judex viduarum sit. Persuaserim ergo mihi facile ratine temporis, quo natalitia tot ilustrium martyrum Syxti, Laurentii, Hippolyti, Bartholemei ac Joannis Baptis-

tae celebrantur, fortitudinem, magnanimitatem, patientiam, caeterasque virtutes viro auctas fuisse.....

Caeterum per haec tempora Rutgerus Carnessius, cui Arculanae ditionis praefectura ab Aurantio commissa erat, Gorcomium adveniens, de templis locisque aliis violandis cum Marino consilia agitat. Quo facinus viii calendas Septembris non sine tumulto perpetratrum fuit, Laurentio Fossio lanione cives ad arma, ut pro aris focisque decertent, aeris campani sonitu vocante.

Mox vero dein inter se altercantur de oppidi arcisque principati, et ut Marinus decedat provincai, Carnessius contendit. Exacerbatis jam ergo hinc inde animis supervenere literae a *Johanne Boschotio* Secreti Consilii regiis senatore, quibus pro salute fratris intercedebat. Quae tantum abest, ut auxilio ullo fuerint Leonardo, ut etiam ne religiosus quidem et sacer dies a supplicio ejus cessaverit. Nam vi idus Septembris, quo die Nativitas Virginis Matris Mariae celebrari consuevit, primo diluculo excitus somno ad poenae locum deducitur. Ubi postquam ad circumstantem coronam dixisset, se non passurum ut homocidam aut furem, aut maledicum, aut alienorum appetitorem, sed ut christianum. Et deinde paucis, animam suam Deo Opt. Max commendasset, laqueo suspensus martyrii corona exornatur. Porro ad vesperam impetratum fuit, ut corpus exanime in sepulchretis publicis humaretur .....

Petrus Opmeer, Historia Martyrum Batavicorum etc. 1625 Coloniae, 38 vv.

AANTEKENINGEN.

1) Br. Gummarus-De Schout van Oosterhout, 1929. Oosterhout.
2) Postel Abdijarchief; (Dumont) Recueil genealogique de familles originaires des Pays Bas ou y etablis. 1775 Rotterdam 98.
3) M. Butkens-Trophées de Brabant III 367; IV 213, 214; Nederl. Leeuw 1904 56; Fonds pastoor Peeters, Archief der Pastorie van het H. Hart Oosterhout; H.N. Ouwerling. Geschiedenis der dorpen en heerlijkheden Deurne, Liessel en Vlierden, 1939. Helmond, 87 vv.
4) 's-Bosch, RA Oosterhout R 276 f. 197; 277 f. 1.
5) Breda, GA coll. Havermans Aanwinsten.
6) Colonia. Recueil genealogique des familles originaires des Pays Bas 100.
7) 's-Bosch, RA coll. Cuypers-Van Velthoven 158.
8) Brussel, Koninkl. Bibliotheek Cabinet des manuscrits, coll. Houwaert II 6598 f. 6 en 7.

9) Brussel, Koninkl. Bibliotheek coll. Houwaert o.c.; Biographie Nationale II. Bruxelles 1868, 624 vv; H. A. Enno van Gelder; Revolutionnaire Reformatie. 1943 Amsterdam, 7 vv.
10) 's-Bosch, RA Oosterhout R 276 f. 113.
11) Breda, GA 486 f. 110; Coll. Havermans Aanwinsten.
12) 's-Bosch, RA Oosterhout R 276 f. 138; 279 f. 1; Breda, GA 475 f. 139 v.
13) 's-Bosch, RA Oosterhout R 277 f. 17v.
14) 's-Bosch, RA Oosterhout R 278 f. 34v, 142; Breda, GA 415 f. 214.
15) 's-Bosch, RA Oosterhout 280 f. 1.
16) Prins Willem van Oranje, Brieven 1933, 23 vv.
17) J. Kleijntjens S. J. in Taxandria XXXIV 11 vv.
18) G. C. A. Juten, Kerkelijk Oosterhout, 1910 Bergen op Zoom, 17 vv, 56. J. Kleijntjens in Tax. XXXIV 11, 13.
19) G. C. A. Juten in Tax. XLII 153 vv; 's-Bosch, RA Oosterhout R 276 f. 139, 190;277 f. 13.
20 Brussel, ARA Papiers d'état et de l'audience 496 f. 173; zie bijlage A.
21) H. Brugmans in N. Biograph. Woordenb. V 404 vv.
22) Petrus Opmeer-Historia Martyrum Batavicorum etc. 1625 Coloniae, 38 vv; J. Meerbergen, H.H. Martelaren van Gorkum 1928. Tongerloo XIV.
23) Petrus Opmeer, Martelaarsboek ofte Historie der Nederlandsche martelaren etc. 1700 Antwerpen, 64 vv.
24) H. Brugmans in N. Biogr. W. V 405; R. Fruin-Verspreide Geschriften II 291, 332; III 23.
25) Zie bijlage B.
26) 's-Bosch, RA Oosterhout R 278 f. 131v.
27) J. Kleijntjens S. J. in Tax. XXXIV 11 vv; G. C. A. Juten in Tax. XLII 153 vv; 's-Bosch, RA Oosterhout 276 f. 139, 190;277 f. 13.
28) G. C. A. Juten, Kerk. Oosterhout o.c. 10 vv.
29) Brussel, ARA Papiers d'état et de l'aud. 496 f. 173; Chambre des Comptes 111 f. 99v; 's-Bosch, RA Oosterhout R 279 f. 42.
30) Breda, GA 6 f. 306; 1550 f. 25 (aanhangsel).
31) P. C. Hooft, Nederlandsche Historiën I 4 Amsterdam 1703, 254; M. van Balen, Beschrijvinghe van Dordrecht, 1676 Dordrecht, 875; W. J. F. Nuyens, Geschiedenis der Nederl. Beroerten in de XVIe eeuw II, Amsterdam 1867, 19 vv.
32) E. van Meteren, Historiën der Nederlanden, 1663 Amsterdam, f. 66v.
33) Zie bijlage B.
34) Brussel, ARA Papiers d'état et de l'aud. 1700.
35) Zie bijlage B; J. de la Torre in Relatio van 1656 Archief Aartsb. Utrecht XI 68 vv.
36) P. G. Molhuysen in N. Biogr. W. IV 284.
37) Breda, GA 443 (Weeskamer).
38) Breda, GA R 477 f. 245.
39) Brussel, Kon. Biblioth. coll. Houwaert o.c.
40) Brussel, ARA Papiers d'état et de l'aud. 2046.
41) H. Pirenne-Histoire de Belgique IV, Bruxelles 1919, 72 vv; Biographie Nationale II o.c. 621, 624.
42) A. Gaillard, Le Conseil de Brabant III 340; Brussel, ARA Conseil de Brabant 3628.
43) Butkens o.c. IV 29.
44) Brussel, Kon. Biblioth. coll. Houwaert o.c.